

הפנקס של 'חבורה יישוב ארץ-ישראל על-ידי עבודת אדמה', מוינשט, תרמ"א (1881)

אברהם גרוסמן

לזכרו המבורך של סבי ר' שלמה לוי גרוסמן
ממייסדי המושבה משמר-הירדן
ומי שעמד בראש הוועד שלה במשך שנים הרבה

א

בט"ו באב תרמ"א (אוגוסט 1881) הוקמה בעיירה מוינשט (Moinesti), אשר בחבל מולדבה שבְּרומניה, אגודה ששמה לה למטרה לפעול לעלייתם לארץ-ישראל של יהודים מהקהילה, שיעבדו את אדמת הארץ. פעילות האגודה נשאה פרי הן בגיבושן של קבוצות עולים וסיוע לעלייתן ארצה והן בהשפעתה על פעילות דומה בקהילות אחרות.

העיירה מוינשט הפכה כמעט לאגדה בתולדות מפעלי התיישבות הראשונים בארץ-ישראל. בעת הרדיפות נגד היהודים שחוללו הממשלות הרומניות שלאחרי קונגרס ברלין, ארגנו אנשי מוינשט בקיץ 1881 קבוצה בת 50 משפחות ושיגרו לפניהם את דוד שוב (Shub) כשליחם לארץ ישראל. באמצע אוגוסט 1882 עלתה לארץ ישראל הקבוצה הראשונה בת 22 משפחות. בעיתון 'היועץ' שהופיע ברומניה באותה תקופה, התפרסם קול קורא של אנשי מוינשט לכל יהודי רומניה למען רעיון התיישבות בא"י. פעולתה השפיעה עד כדי כך שהביאה להיווצרה של מימרה עממית יהודית: דערעך מוינשט קיין ארץ ישראל (דרך מוינשט לארץ ישראל).¹

זו היתה האגודה הראשונה ברומניה, שעשתה מעשה להגשמת הרעיון. הציר שלה קנה את אדמת גיא-אנוני מידי יהודי צפת שנטשוה ועליה נוסדה מושבה עברית חדשה, 'ראש-פנה'; המושבה הראשונה של יהודי רומניה.²

השם שניתן לאגודה על-ידי מייסדיה היה 'חבורה יישוב ארץ-ישראל על-ידי עבודת אדמה'. שתי הדמויות העיקריות בהקמתה ובהפעלתה היו משה דוד שו"ב (להלן: שוב) ומנדל גרינברג.

* הפנקס מתפרסם כאן באדיבותו של פרופ' מ' רבינוביץ, מנהל ספריית בית-המדרש לרבנים בניו יורק. ברצוני בהודמנות זו להודות לפרופ' רבינוביץ ולעוזרו, מר ג' שוורצברד, על הסיוע הרב שהושיטו לי בעת שהייתי בספרייתם בקיץ תשמ"ח.

1 ת' לביא (עורך), פנקס הקהילות, רומניה, א, ירושלים תשל"ל, עמ' 178. על התארגנות מקבילה בקהילות אחרות ברומניה, למען התיישבות בארץ — כולל הרקע לפעילות זו — ראה: י' קלוזנר, חיבת ציון ברומניה, ירושלים תשי"ח.

2 קלוזנר (שם), עמ' 68. על אופיים המיוחד של עולים אלה והמתחות על רקע דתי בינם ובין עולים אחרים ברומניה, ראה: ר' אהרנסון, 'הקמתן וראשיתן של זכרון-יעקב וראשון-לציון כמושבות חקלאיות', עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך של האוניברסיטה העברית, ירושלים תשל"ט, עמ' 38-40, 143-146.

גרינברג שימש כנשיא האגודה, ושוב — כמזכיר שלה וכנציגה בחיפוש אחר אדמה המתאימה להתיישבות וברכישתה. הוא אף עמד בראש קבוצת העולים הראשונה ממדינת ישראל אשר התיישבה בגיא-אונג. מאוחר יותר סייע בהקמתה של המושבה הסמוכה, משמר הירדן.³ שני אישים אלה השאירו אחריהם בכתובים דברים כלליים על מטרת האגודה ודרך ארגונה. שוב התרכזו בדבריו במטרות האגודה ובפעולתו ברכישת אדמה בגליל. לפי דבריו, הגה הוא את רעיון הקמת האגודה בעירו, והיה לו חלק מרכזי בהקמתה. הוא אף מתארה כחלק מן ההתעוררות הכללית למען ציון ברוסיה, ברומניה ובמקומות אחרים.

ושוב נתעורר הרעיון ע"ד [=על דבר] ישוב א"י, והקול נשמע כי בערים שונות נוסדו חברות למטרה זאת, והד קול בא גם מרוסיה ע"א [=על אודות] יסוד אגודות כאלה. אז עלה בידי לעורר עוד פעם את אנשי עירי מונשט מתרדמתם, ויסדתי אגודה גדולה מכל נכבדי העיר בשם 'חברת ישוב א"י' על ידי עבודת אדמה'. ביחד עם החובב ציון הגלהב מר מ. גרינברג, ז"ל, צעיר בן אורין ומשכיל ממשפחה עשירה ואצילה בעיר מונשט... בכל זאת עלה הדבר בידי לסדר כשלשים משפחות — מאה נפשות — במטרה לעזוב את הארץ ולהתיישב בארץ-ישראל, כמושבה שניסד. יחד עם זה עלה בידי ליסד אגודה גדולה שנכנסו בה כל טובי עירנו, מן העשירים ובעה"ב [=ובעלי הבתים], במטרה לעזור לעולים בחומר וברוח, לתמכס ולסעדס, ולדאוג להם עד שיבוסס מצבם בא"י על בסיס נכון וקים.⁴

בהמשך דבריו שם מספר שוב, כי הוא נבחר על-ידי האגודה לנסוע לארץ-ישראל לקנות אדמה מתאימה להתיישבות ולעבודה חקלאית. דבריו אלה, למעט שאלת מייסד האגודה, מאוששים גם על-ידי הנאמר בפנייתו של גרינברג אל יהודי רומניה, מעל דפי העיתון 'המגיד'.⁵ גרינברג אף רמז בדבריו לקיומו של תקנון מפורט שהכינה האגודה ולמאמציה הרבים לאיסוף כספים לצורך הגשמת מטרותיה.

התקנון ורשימת התורמים נשתמרו בפנקס האגודה, שהוכן וסודר על-ידי שוב. פנקס זה מצוי כיום בספריית בית-המדרש לרבנים בניו יורק, ומספרו Mic. 9337. תוכנו יובא להלן.

ב

בפנקס פורטו המטרות, התקנון, שמות החברים ותשלומיהם. בעמוד השער מצוין זה הפנקס של חברה! [ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה, פה מוינעשט שנת אמת וצדק לפ"ק].⁶ ממני משה דוד שוב.

דף שער זה מעוטר בשבע חותמות של האגודה — שש פעמים בחותמת העברית ופעם אחת

3 על כך מספר שוב עצמו בספרו, זכרונות לבית-הדוד, ירושלים תשל"ג,² עמ' קלג (הפניתי את כל מרצי ליסוד המושבה משמר הירדן). הוא פעל לצדו של מרדכי לובבסקי, מי שהניח את היסודות הראשונים של המושבה. ראה בדבריו שם, וכן: א' עבר-הדני, משמר הירדן: מושבת הספר שנפלה, תל-אביב תשכ"ה, עמ' 46.

4 שוב (שם), עמ' נט-ס. בראשית דבריו ('לעורר עוד פעם') הוא רומז לנסיון קודם בשנות השבעים שלא הניב פירות. ראה על כך בזכרונותיו, עמ' נד-נו.

5 תאריך מכתבו של גרינברג הוא ז' כטבת תרמ"ב. הוא התפרסם ב'המגיד', גליון 3 (תרמ"ג), עמ' 21.

6 דהיינו, שנת תרמ"א.

בחתימת הלועזית.⁷ קביעתו של שוב כי הוא האיש שניהל את הפנקס נכונה היא. כתב־היד זהה עם הכתב של חתימתו, כפי שהיא מופיעה בשני מקומות בפנקס.⁸ הפנקס מכיל שבעה־עשר דפים בגודל פוליו. ששת הראשונים ושני האחרונים כתובים. האחרים הוכנו לשעת הצורך, אך נותרו ריקים.⁹

החומר הכתוב מתחלק לשישה חלקים. החלק הראשון הוא תקנון האגודה ובו מפורטות מטרותיה ודרכי פעולתה, בצירוף חתימותיהם של 116 חברים, אם־כי בפועל היו רק 115. חתימתו של שמואל בן־דוד, אשר שימש כגזבר האגודה, מופיעה פעמיים (מספרים 33, 41). שתי החתימות

7 בחלקה החיצוני של החותמת העברית נכתב 'חבורה ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה, פה מוינעשט'. בחלקה הפנימי — 'מחרישה ומגל לפרס'. מתחת להם ציור מחרשה וציון השנה 1881. תצלום החותמת מובא להלן. ובאשר לחותמת הלועזית, חלקה החיצוני כתוב בגרמנית: 'Ferein [!] für Colonien in Heiligen Landes'. חלקה הפנימי בעברית: 'חבורה ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה'. במרכז צויר מגן־דוד ובתוכו מגן־דוד זעיר נוסף.

8 בחתימת החברים על התקנון (חלק א') וברשימת נושאי התפקידים הנבחרים, דף 6, עמ' א. 9 בחלק מן הדפים מופיע מספור אחר, גדול יותר. אפשר שדפי הפנקס היו תחילה חלק מפנקס גדול יותר, ולאחר מכן נתלשו והופרדו כדי לשמש פנקס לחבורה.

זהות, ומכאן שאין מדובר בשני אנשים שנשאו אותו שם. מסתבר כי החתימה על התקנון לא נעשתה בכת-אחת בכנס חברים, אלא במרווח זמן; שוב פנה אל אנשים שונים שהביעו נכונות להצטרף לאגודה והחתימם.¹⁰ אפשר, אם-כן, שנשתכחה חתימתו הראשונה של שמואל בן-דוד, והחתימהו פעם נוספת, וזהו מקור הטעות. אפשרות אחרת – מסתברת יותר – היא, שבן-דוד חפץ לחתום את שמו בסמוך לחתימתו של מי שנראה בעיניו מכובד יותר, ולכן חתם בשנייה, אגב רמיזה לביטול חתימתו הראשונה.¹¹ שוב השאיר מקום בצירוף מספור לחתימתם של 150 אנשים, תוך ציפייה להצטרפותם של חברים נוספים לאגודה.¹²

התקנון הכתוב איננו התקנון המקורי שעליו חתמו החברים, אלא פיסת נייר באורך של 23 ס"מ, שהודבקה מראש העמוד ועד למקום שבו החלו החתימות על-גבי הנוסח המקורי של התקנון. הכתב הוא מרובע, מהודר ומתויג.

ייתכן שהוכנסו שינויים כל שהם בתקנון, וכדי למנוע את הטורח שבהחזמה מחודשת של כל החברים, כתבוהו על פיסת נייר הולמת והדביקה. סיוע מה להנחה זו ניתן למצוא בעובדה שהתיבה היחידה שנותרה גלויה מן הדף המקורי 'הדבר' – התיבה האחרונה בשורה השנייה בראש העמוד המודבק – איננה בנוסח החדש. אפשר גם שלא חל שינוי של ממש בנוסח השני המודבק (למעט אולי שינויי סגנון קלים), והתקנון נכתב מחדש רק כדי לשנות את הכתב והרגל – כפי שעולה מצורת כתיבתה של התיבה 'הדבר' – לכתב מרובע, מעוטף ומתויג, כדי להדגיש את החגיגות וההדר. התופעה הולמת מאוד את אישיותו הרומנטית של שוב.¹³ אפשרות זו מסתברת יותר, אך אין בידינו לקבוע מסמרות.¹⁴

החלק השני (דף 3, עמ' א) הוא דף מעוטף ומקושט ששימש מעין 'כרטיס ביקור' וסמל של האגודה.¹⁵ בראשו נאמר 'בעזה"ו' (= בעזרת ה' יתברך) ומתחת תיבה זו מצוי ציור של מחרשה ומגל, ששימשו כסמל האגודה. סביבם נכתב שם האגודה: 'חבורה ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה'. בתחתית הדף בשני צדדיו מצויות החותמות העבריות של החבורה, ובמרכזו כתוב: ואגדתו על ארץ יסדה אף הקמה מאגודת עוזרים, אף נוסעים, להציב גבול ארצנו, אשר היתה כאלמנה, בשוב בניה לתוכה. הנאנחים והנדכאים, מאשר שכחו אם הורתם, ולהסיר מעלינו חרפתם כאשר נעבוד אדמתנו ונשבע לחם ונהיה טובים ושמחים אכי"ר [אמן] כן יהי רצון] אמן. שנת ישובא דארעא טבא בלבא לפ"ק,¹⁶ מוינעשט.

10 אולי ניתן למצוא לכך רמז בדבריו של גרינברג (ראה המובא להלן, הערה 18); אך הוכחה ברורה אין בדברים אלה.

11 חתימתו הראשונה מושמת במסגרת, כנראה כסימן לביטולה. החתום לפניו בשנייה, במספר 40, הוא הירש גרינברג.

12 את החתימות במספרים 1-51 פותחת התיבה 'נאום' באותה כתיבת-יד. מסתבר ששוב הוא שהכין תיבה זו מראש. אף בכך יש סיוע להנחתו שההחזמה לא נעשתה בכת-אחת ובמעמד אחד. בשנת 1885, לאחר שגדלה והתרחבה, מנתה קהילת מוינשט 500 משפחות (ראה לביא [לעיל, הערה 1], עמ' 177). אגודה שמנתה בשנת 1881 115 חברים היתה אם-כן אגודה גדולה למדי.

13 על קו אופי זה ניתן ללמוד מדבריו במקומות שונים בספריו ובמיוחד מתיאורי התרשמותו העמוקה כימי נעוריו מסיפורים אודות ארץ-ישראל. ראה: שוב (לעיל, הערה 3), עמ' נב-נה. על כך העירו גם אחרים שפעלו במחיצתו. ראה, למשל: עבר-הדני, לעיל, הערה 3. בין העדויות המצויות בפנקס זה יש למנות את הזיקה לכתובי מקרא, בחירת ט"ו באב כיום ייסוד האגודה, משפטים סמליים לציון התאריכים, ובמיוחד סגנונם של הדברים.

14 ההדבקה היא באיכות מעולה. לכן אין אפשרות להפריד בין הדבקים מבלי לקרוע את הדפים. תצלומו מובא להלן.

16 הסכום העולה מן האותיות הוא 642, היינו שנת תרמ"ב.

בשוליים שבתחתית הדף נזכר שמו של העושה במלאכת הדפוס: 'ע"י הפועל המתעסק במלאכת הקדש חיים בן יוסף צבי ז"ל'.

החלק השלישי הוא נוסח נוסף של תקנון האגודה, בלא חתימות החברים. נוסח זה זהה בעיקרו של דבר לתקנון הראשון שהוצג לעיל, אלא שהוא כתוב בלשון מליצית יותר,¹⁷ והוכנסו בו שני שינויים חשובים. בנוסח הראשון ניתן משקל יתר לתמיכה של כלל חברי האגודה באותם חברים שיחליטו לעלות לארץ. בנוסח השני הודגשה בבירור העלייה לארץ, והיא מוצגת כעדיפה על האפשרות של הישארות בגולה ותמיכה בעולים. אפשר שנוסח זה הוצע על-ידי שוב, ששם את העלייה לארץ בראש מעייניו.

השינוי השני הוא בקביעת מספר החברים הנדרשים לקוורום. בתקנון הראשון נאמר כי יש צורך ב-80 חברים כדי לכנס את האסיפה הכללית, העתידה לקבוע את התקנון ולבחור הנהלה. בנוסח השני המספר הוא 60. קשה להניח כי נפלה כאן טעות. אפשר שהנוסח הראשון הוא הנוסח המקורי; שוב הכין אותו בראשונה, על דעתם של חברים אחרים, בציפייה כי מספר החברים שיצטרפו לאגודה יהיה 150, כמצוין לעיל. ובשל הצורך ברוב בחרו במספר 80. כאשר התברר כי בפועל מספר החברים שהצטרפו לאגודה היה 115 בלבד, די היה ב-60 חברים כדי ליצור רוב. ייתכן גם שכינוס מספר כה גדול של חברים (80) לא עלה יפה — ולכן יש רמיזה בדבריו של גרינברג¹⁸ — ולכן החליטו להסתפק במספר קטן יותר. אפשרות שלישית — דחוקה יותר — היא שדווקא נוסח זה הוא הנוסח המקורי והראשון שהציע שוב כתקנון לאגודה. כאשר מספר החברים גדל, העלו את המספר ל-80, והוא הנוסח המצוי בתקנון החדש המודבק על גבי הישן. אך הכתב המעוטר והסגנון המליצי מלמדים על איחור, ומטים את הדעת לקבל אחת משתי ההצעות הראשונות. קשה להניח שיבטלו כתיבה נאה מעין זו וסגנון כה מליצי — אילו הוצעו תחילה — בלא כל נימוק, מפני כתיבה וסגנון פחות יפים.

החלק הרביעי (דף 5, עמ' א-ב) כולל רשימה של 9 חברים באגודה אשר התחייבו לתרום נדבות גדולות למען אותם חברים שעלו לארץ ('למען אחינו ולמען ערי אלהינו'), בציון סכום התרומות. הרשימה כוללת את התרומות לתקופה של 6 שנים, מתרמ"ג ועד תרמ"ח. הרשימה עצמה בנויה כטבלה בעלת 8 טורים. בצדה הימני מצויה חתימתו של התורם. בטורים עצמם פורט סכום התרומה השנתי, ובטור האחרון — סכום התרומה הכולל של כל איש ואיש. לטבלה זו יש חשיבות גם לשאלת זמן כתיבתו של הפנקס, כפי שיידון להלן.

בין התורמים נזכרים שמואל בן-דוד, גזבר האגודה, אשר התחייב להרים את התרומה הגדולה

17 לשם אילוסטרציה נצביע על שני שינויים והוספות בפתיחה:

נוסח א'	נוסח ב'
באנו בעצה ובאגודה אחת	באנו בעצה אחת להיות לאגודת
לכונן וליסד פה עירנו...	קודש ליסד ולכונן פה עירנו.
המוכנים להתיישב בארץ	המתנדבים לעלות למקום הקודש
	אשר יום אזלת ומטה מלהוציא
	לפועל תאות נפשם

18 'הנה כי מפני סיבות שונות לא יכלה האסיפה הכוללת שנועדה להיות ביום 18 נאוועמבער לצאת אור [!] והדבר נמשך. ובתוך כך יוכל חלילה להתקרב מעט' (גרינברג, לעיל, הערה 5). בשל רפיון זמני זה, וכדי לעזור את הלכות, והחלט, לדברי גרינברג, לשלוח את שוב לארץ, כדי למצוא אדמה מתאימה להתיישבות.

ביותר (1000 פרנק במשך 6 השנים), וכן מנדל גרינברג, נשיא האגודה. אין כל ביטחון כי התרומות אכן מומשו בפועל.

על 'נדבות גדולות' אלה מעיד גם גרינברג בדבריו בעיתון 'המגיד' מיום ז' בטבת תרמ"ב, אלא שקיימים שני הבדלים בין שני המקורות. גרינברג מונה 12 תורמים, ובפנקס נזכרים 9 מהם בלבד.¹⁹ ככל הנראה, נזכרו בפנקס שמותיהם של התורמים הראשונים בלבד. שלושה הנוספים, שאותם ציין גרינברג, הצטרפו לרשימת התורמים לאחר ששוב כבר עזב את רומניה בדרכו לארץ. בין כה ובין כה, יש להניח כי המספר המועט של התורמים, כעשרה אחוז בלבד מכלל חברי האגודה, גרם אכזבה ליוזמים.

ההבדל השני הוא בתקופה. בפנקס חתמו אנשים את התחייבותיהם לשנים תרמ"ג-תרמ"ח. גרינברג מקדים כל זאת בשנה אחת: 'והתנדכו על זמן ששה' [שנים מן שנת תרמ"ב ועד תרמ"ז]. יש להעדיף, כמובן, את התאריך המצוין בפנקס ליד חתימתו של כל איש ואיש, אלא אם כן נניח שהאנשים הסכימו מאוחר יותר להקדים את תשלומיהם בשנה אחת.

החלק החמישי (דף 6, עמ' א) הוא סיכום החלטתה של אסיפה כללית שהתקיימה ביום כ"ה באלול תרמ"א — כ"ו שבועות אחרי הקמת האגודה — ובה נבחרו 7 אנשים להנהלה: מנדל גרינברג כנשיא ('ראש החבורה'), שמואל בן-דוד כגזבר ('סוכן החבורה'), ועוד 5 יועצים. וכן נבחר ברוך גולדרינג לתפקיד הממונה על איסוף דמי החברות והעברתם לגזבר.

החלק השישי כולל שני דפים, בסופו של הפנקס, ובו סימונים שונים של תשלומים ושמות חלק מהחברים, רובם בעברית ומיעוטם בלועזית.

ג

מה זמנו של הפנקס? לכאורה, המדובר בתקופה של לפחות 6 שנים. שהרי ברשימת התורמים מפורטות התרומות לשנים תרמ"ג-תרמ"ח. אך באמת היו אלה התחייבויות בלבד, שקיבלו עליהם האנשים מראש. זמן הכתיבה הוא ראשית שנת תרמ"ב. לכך יש שתי ראיות: (א) דבריו הנזכרים של גרינברג בעיתון 'המגיד'. כאמור, תאריך מכתבו הוא ז' בטבת תרמ"ב, ובו הוא מפרט את הסכומים שקיבלו עליהם מראש האנשים לשלם למשך 6 שנים, וסכומים אלה זהים למפורט בפנקס.

(ב) לצד חתימתו של כל תורם פורטו, כאמור לעיל, סכומי תרומתו לכל שנה וסך כל תרומותיו. ההבדלים בכתב-היד מלמדים שכל תורם כתב בעצמו את כל הפרטים. הזוהות המלאה בצורת הכתיבה של כל איש ואיש במשך 6 השנים, כולל עובי הספרות וטיב הדיו, מלמדת כי הדברים נכתבו כולם מראש באותו עט ולא הוספו מדי שנה בשנה. מכאן שלפנינו התחייבות מראש ולא רישום של תשלום שבוצע כבר בפועל. הוספת שמותיהם של 3 אנשים לתורמים הגדולים — הוספה שלא צוינה בפנקס, כאמור לעיל — מסייעת גם היא להנחתנו זאת.

מסתבר, אם כן, שהפנקס אכן נוהל כולו על-ידי שוב עד נסיעתו לארץ ("ט בכסלו תרמ"ב).²⁰

19 התורמים הנוספים הם יוסף טהאלער, דוד גרינברג וזונדיל חיים זאהן. הסכום הכולל של התרומות שפורטו בפנקס הוא: 3,460 פרנק. בתוספת תרומתם של שלושת האישים הללו הסכום הוא: 5,200 פרנק. להבנת ערכו של סכום זה ראוי להביא את דבריו של גרינברג במכתבו ב'המגיד' (לעיל, הערה 5): 'בנדבה של מאה אלף פ' [=פרנק] יוכלו להושיב שלשים משפחות איש תחת גפנו ותאנתו.

20 שוב (לעיל, הערה 3), עמ' סא. אפשר שהפנקס נשאר ברומניה, וכך ניצל. שוב מספר כי הוא נאלץ לשרוף את כל הארכיון שלו הודן בתולדות היישוב 'מאימת ג'מל פחה הידוע', למעט רשימותיו שנתרו בוויניטש (שוב, שם, עמ' נה).

תעדה: פנקס חבורת מוינשט, תרמ"א

ולא היה המשך לפעולתו לאחר עזיבתו. הפנקס עוסק אפוא בפעולות האגודה במשך תקופה של ארבעה חודשים, ומשקף את צעדיה הראשונים בלבד.

חשיבותו של הפנקס כפולה היא – הכרת דרכי התארגנותה והיקפה של האגודה והכרת המניעים שעוררו את חבריה לפעול, כפי שאלה באו לידי ביטוי בעיקר בתקנון של האגודה.²¹ המסקנה העולה מתקנון זה היא כי חברי האגודה הונעו בעיקרו של דבר על-ידי רגש דתי-לאומי ולא על-ידי גורם סוציאלי. מכאן השימוש בלשונות 'אהבת ארץ אבותינו', 'הר הקודש', 'הארץ הקדושה', 'ארצנו אשר היתה כאלמנה', 'מצות ישוב ארץ ישראל' וכדומה, מכאן בחירת ט"ו באב כתאריך לייסוד החבורה,²² ומכאן ההזדקקות לתיבות ומשפטים סמליים שמניינם עולה לתאריך שנת ייסוד החבורה.

ראוי להעיר על הדגשת עבודת האדמה בארץ-ישראל כאידיאל בכל המסמכים שבפנקס אשר לפנינו ('ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת האדמה'; 'לעבדה ולשמרה בכל עוז ויגיע כפים'). מטרה זו הוגשמה בפועל, כאמור, עם ההתיישבות החקלאית בראש-פינה. עניין זה מודגש בשני התקנונים של האגודה. אף שהוא יונק מן האידיאולוגיה של תנועות דומות שהוקמו באותה עת,²³ ואולי גם מעיסוקם של רבים מיהודי רומניה בחקלאות, הוא משתלב גם ברוח הרומנטית האופפת את עשיית האגודה בכללותה.

עניין אחר שראוי להעיר עליו הוא ההזדקקות ללשון העברית. כל מסמכיה של האגודה כתובים בלשון זו. רק ברשימות הפנימיות של קבלת הכספים שעשה הגזבר לעצמו צוינו מספר תורמים בשםם הלועזי.

הפנקס מסייע לנו להתוודע מקרוב יותר לחלומם, חזונם והתלהבותם של חובבי ציון הראשונים, ולהכיר אחדות מדרפי פעולתם והשפעתם על סביבתם.

פנקס חבורת מוינשט

21 על תקנונים אחרים מאותה תקופה ראה בספרות הנוכרת להלן, הערה 23.

22 על ט"ו באב כיום מועד ראה: בבלי, תענית ל ע"ב-לא ע"א; מגילת תענית, מהדורת צ' ליכטנשטיין, *HUCA*, 8-9 (1931-1932), pp. 331-333

23 השאיפה להתשייבות חקלאית באה לביטוי בתקנונים של אגודות ובמכתבים שונים מאותה תקופה. ראה, למשל: 'קלויזנר, בהתעורר עם, העלייה הראשונה מרוסיה, ירושלים תשכ"ב, עמ' 27, 33, 38 ונוספים. וכן במקורות המובאים בספר: כתבים לתולדות חיבת ציון וישוב ארץ-ישראל, מהדורת ש' לסקוב, א, תל-אביב תשמ"ב. שאיפה זו פיעמה אף בקרב כמה מראשי היישוב הישן, ראה: קלויזנר (שם), עמ' 27-28.

התעודה

התקנון (נוסח א)

אנחנו הח"מ באנו בעצה ובאגודה אחת לכוון וליסד פה עירנו מוינעשט חבורה אשר נקראה בשם: חבורה ישוב ארץ ישראל על ידי עבודת האדמה, אשר מטרתה היא שכל אחד מהחבורה יעזור במשען כספו לטובת המוכנים להתישב בארץ הקדושה ולעבוד אדמתה: ע"פ התקנות המבוארים למטה.

א. כל איש ישראל הדורש בשלום ירושלים ואשר הרעיון הנשגב והקדוש מישוב ארץ ישראל יקר בעיניו: הבא לחתום ידו לחבורתינו זאת עליו ליתן לתוך אוצר החבורה סך ששה פראנק לראשונה, ומדי חודש בחדשו ישלם א' פראנק.

ב. לכל איש ישראל אשר חשקה נפשו לבוא במספר החברים: רק אין ידו משגת לשלם כסף החתימה בפעם אחת יעשה הנחה לשלם מעט מעט, וכן אם לא ישיג ידו לשלם בפ"א בר"ח [=בפעם אחת בראש חודש] את הפראנק יוכל לשלם מדי שבע בשבוע למען רבות החברים ליסד החבורה על יסודות חזקים ונאמנים.

ג. לתוך החבורה יאספו הן אנשים המוכנים להתישב בעצמם בארץ הקדושה בבוא עת המוכשר והן אנשים אשר רק מאהבת ארץ אבותינו נדב לבם להחזיק בישיבה במשען כספם.

ד. אחרי יבאו בקהל החבורה מספר שמונים איש יאספו כל החברים לאסופה [!] אחת להתייעץ על דבר התקנות אשר נחוצים ודרושים לתועלת החבורה וכן לבחור מתוכם אנשים חכמים ונבונים דבר לנהל החבורה כל אחד בשירותו אשר ינתן עליו.

החבורה נוסדה יום ד' חמשה עשר לחודש מ"א [=מנחם אב] יום שהי' בו יום טוב לישראל פה מוינעשט.

התקנון (נוסח ב)

אנחנו הח"מ באנו בעצה אחת להיות לאגודת קודש ליסד ולכוון פה עירנו מוינעשט חבורה הנקובה בשם חבורה ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה.

היסודות שעליהן נבנה בית החבורה שתים הנה. או לעלות אל הר הקודש אדמת אבותינו לעבודה ולשמרה בכל עת ויגיע כפיים. או לעזור במשען כסף אל המתנדבים לעלות למקום הקודש אשר ידם אזלת ומטה מלהוציא לפועל תאות נפשם. הנה אלה ריעיהם המנייין עמהן למצוה רבה זו יעזרו לכל כושל במשען כסף ובכל שאר עניני עזר והשתדלות שיחייב הענין עד שיספיקו בידם להוציא לאור המטרה הקדושה הליו שאליה עיני כל ישראל צופיות. וחפץ ה' בידם יצלח.

האיש אשר הרעיון הנשגב והקדוש [!] של מצות ישוב ארץ ישראל עורר רוח נדיבה בנפשו לכתוב ידו לה' ³ להכנס תוך חבורתנו עליו לתת לתוך קופת החבורה סך ששה פראנק לראשונה. ואח"כ ישלם מדי חודש בחדשו א' פראנק.

גם כל איש שנדבה רוחו לבוא במגלת ספר ⁴ במספר החברים אך אין ידו משגת לשלם כסף הקדימה בפעם אחת, או את כסף החודש, עשינו הנחה שאף בתשלומין מעט מעט לשבועים יתקבל גם הוא בינינו להיות נחשב בין הזוכים ומזכים למצוה זו. ובלבד שימי השלום [=השילום] לא ימשכו יותר מדי חודש בחדשו.

אחרי שימלא בקהל החבורה מספר ששים איש יתאספו כל החברים לאספה אחת להתייעץ ולחקור אחרי התקנות הראויים להיות לסבות ואמצעיים להוציא לאור הרעיון הקדוש הלזה. וכן לבחור מתוכם אנשי חיל ונבונים דבר להפקידם על משמרת החבורה לנהל עניני החבורה איש איש את אשר יטל עליו. החבורה נוסדה יום ד' חמשה עשר לחודש אב יום שהיה בו יום טוב לישראל' פה מוינעשט.

1 ראה לעיל, הערה 22 במאמר. ההדגשות כאן ולהלן הן במקור.
 2 העמוד מוקף בראשו ובצדדיו בארבעה כתובים מן המקרא ובררשה אחת של חז"ל. תצלום שלו מובא להלן.
 3 על-פי ישעיה מד ה.
 4 על-פי תהלים מ ח.

תעודה: פנקס חבורת מוינשט, תרמ"א

החתום] ירימו מכספם כסף חדשי. אבל בראותינו כי קצב החדשי לא יגיענו למטרתנו, לכן אמרנו, 'חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו'⁷ ופתחנו ידינו להתנדב 'נדבות גדולות' ונקוה בטח, כי גם כל נדיבי עירנו יגבירו חיילים בנדבת ידם, למען אחינו, ולמען ערי אלהינו. החותמים ותרומתם הכוללת: שמואל בר' דוד (1000 פראנק), אבנר גרינבערג (300), לייב גרינבערג (600), ברוך קאהזין (360), משה נתנאל (360)⁸, משה חיים זאהן (240), מרדכי וועקסלער (330), מענדיל גרינבערג (250), ברוך אברהם (300)⁹.

בחירת נושאי התפקידים

ב"ה

אור ליום ב' כ"ה אלול שנת תרמ"א היה אסיפה כללית בבית הר' ליב גרינבערג ונבחרו שבעה אנשים נבחרים עפ"י רוב דעות אנשי החבורה מהיום עד חה"מ [=חול המועד] חג המצות שנה הב"ע"ל [=הבאה עלינו לטובה] תרמ"ב כל אחד לשירותו [=לשירותו] היינו הר' מינדיל גרינבערג ראש החבורה (פריזידענט), הר' שמואל בר' דוד סוכן החבורה (קאסיער), הר' משה בר' חיים, הר' משה בר' נתניאל, הר' ליב גרינבערג, הר' דוד באקשעסטיר, הר' משה דוד שו"ב, חמשה יועצים (מעמבריס). וע"ז באנו עה"ח [=ועל זה באנו על החתום] יום הנ"ל פה מוינעשט כו"ח [כתיבה וחתימה] טובה לכל החבורה...¹⁰ אנחנו הח"מ הקאמיטעט מחברת 'ישוב ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה' בחרנו את הר' ברוך גאלדרינג להיות המאסף מעות מהחברה (פרעשעפטאר) ורשות בידו לאסף את המעות וליתן להסוכן הר' שמואל בר' דוד וע"ז באנו עה"ח יום הנ"ל פה מוינעשט:

ראש החבורה (פריזידענט) נאום מענדיל גרינבערג; (קאסיער) סוכן החבורה, נאום שמואל בר' דוד; יועצים (מעמבריס): נאום משה דוד שוב; נאום לייב גרינבערג; נאום דוד באקשעסטיר; נאום...; נאום...¹¹

פנקס בחיובת יוצרים

- 7 שמואל ב, י יב.
- 8 ברשימת נושאי התפקידים הנבחרים (להלן) וברבריו של גרינברג (לעיל, הערה 5 במאמר) הוא מכונה משה בר' נתנאל.
- 9 חתימתו קשה לפענח. ברבריו של גרינברג (לעיל, הערה 5 במאמר) נזכר שם משפחתו: פאלאק.
- 10 מצורפות 14 חתימות.
- 11 השמות חסרים גם במקור. מסתבר כי שוב הכין מקום לחתימתם, אך מסיבה כלשהי לא הספיקו שניים מן היועצים לחתום את שמם.